

Rondom Museumpark Orientalis en het Afrika Museum

Karakteristiek van de wandeling: door de bosrijke en heuvelachtige omgeving tussen Museumpark Orientalis (Heilig Landstichting) en het Afrika Museum (Berg en Dal). Af en toe zit er een steil stukje in de route.

Startpunt: Museumpark Orientalis. U kunt desgewenst ook bij het Afrika Museum starten, uw wandeling begint dan bij punt 9 in de routebeschrijving. Voor adressen e.d.: zie informatie elders in dit boekje

Lengte: 6,5 km; verkorte route 4,5 km

Duur: 2 uur; verkorte route 1,5 uur

Horeca: Grand Café Hotel Sionshof (tel. 024 - 3227727) nabij het startpunt, restaurant Orientalis (tel. 024 - 3226396) in Museumpark Orientalis en café-restaurant De Kleine Kalebas (tel. 024 - 6847272) in het Afrika Museum (beide zijn ook toegankelijk voor niet-museumbezoekers).

Routebeschrijving (zie ook het kaartje hiernaast)

1. Van devotieplaats naar museumpark

Museumpark Orientalis is een uniek fenomeen met een bijzondere geschiedenis. Tegenwoordig is het museum een breed op de vraagstukken van religie en cultuur georiënteerd museumpark met als speerpunt de drie grote monotheïstische godsdiensten: jodendom, christendom en islam.

De oorsprong van het museum ligt in de periode van het 'Rijke Roomsche Leven'. Rond 1910 hebben enkele gedreven katholieken hier een stuk heide gekocht met de bedoeling er een devotieplaats te scheppen ter verering van het Heilig Hart van Jezus. De belangrijkste initiatiefnemers waren pastoor, later monseigneur, A. Suys en de kunstenaar Piet Gerrits. Het plan was om op het terrein een reusachtige Heilig Hart-basiliek te laten verrijzen die de vergelijking met 's werelds grootste Heilig Hart-basilieken, zoals de Sacré-Coeur te Parijs, zou kunnen doorstaan.

Om de geloofs-ervaring te verdiepen wilde men bij de kerk een devotiepark inrichten waarin een natuurgetroouw beeld zou worden gegeven van het leven en lijden van Jezus. Suys en Gerrits waren in 1905

op studiereis naar Palestina geweest. Gerrits verbleef van 1907 tot 1911 voortdurend in Palestina en Jordanië om de architectuur en het dagelijks leven te bestuderen. Mede op basis van hun reiservaringen bouwden ze op de hei de omgeving van het Heilig Land ten tijde van Jezus na, zoals Nazareth waar hij opgroeide, de Hof van Olijven waar hij gevangen werd genomen werd, Golgotha waar hij is gekruisigd.

De basiliek kwam er niet, maar het devotiepark wel: in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw was de Heilig Landstichting een populaire bestemming. Er heeft zelfs aan de spoorlijn tussen Nijmegen en Groesbeek, op ongeveer een kilometer afstand, een klein stationnetje speciaal voor bezoekers gestaan. Verder verzezen er hotels en pensions voor wie wilde overnachten. De hotels Sionshof en Rozenhof dateren van die tijd.

- vanaf de ingang van het museum rechtsaf Profetenlaan

2. Nebo: zicht op het Heilig Land

Vanaf de beukenlaan bij de ingang van het museum is, achter de parkeerplaats, nog net de kerk van het kloostercomplex Nebo zichtbaar. Wanneer u even in die richting loopt, ziet u er meer van. In

de Bijbel is Nebo de berg waar vandaan Mozes het beloofde land zag liggen, maar niet mocht binnengaan. De architect van het klooster is Jan Stuyt, die ook de nooit gebouwde Heilig Hart-Basiliek en de wel gerealiseerde Cenakelkerk (zie 3) heeft ontworpen. Hij was samen met Suys en Gerrits (zie 1) in 1905 in Palestina. De stijlkenmerken zijn neo-romaans en

neo-byzantijns. De grond is toentertijd door pastoor Suys geschonken aan de orde van de Redemptoristen die er een klooster, een seminarie en een openbare kerk bouwden. Piet Gerrits maakte de schilderijen in en op de kerk.

De beplanting rond de parkeerplaats van het museum is in 'oosterse' stijl gehouden: pijnbomen, cypresachtige coniferen, rozenstruiken, olijfvachtige wilgen en braambossen. Ook in het elektriciteits-huisje dat even verderop op uw route ligt, herkent u de oosterse stijl van de Heilig Landstichting.

- eerste weg rechtsaf Mgr. Suyslaan naar kerkplein

3. Cenakelkerk en de altijddurende aanbidding

De Cenakelkerk is in de jaren rond 1920 gebouwd. Jan Stuyt ontwierp het gebouw en Piet Gerrits maakte de mozaïeken en schilderijen. 'Cenakel' is de ruimte waar het laatste avondmaal heeft plaatsgevonden. Die gebeurtenis is in mozaïek afgebeeld boven de ingang. Voor de Tweede Wereldoorlog was de kerk niet alleen een parochiekerk, maar ook een bedevaartskerk voor gelovigen die naar de Heilig Landstichting kwamen voor de aanbidding van het Heilig Hart van Jezus. De kerk stond bovendien in het teken van de 'Altijddurende Aanbidding van het Heilig Hart'. Dat gebeurde letterlijk: vanaf 1915 tot 1928 was er voor dit doel altijd een van de

kloosterzusters van de orde van de Filles du Coeur de Jésus aanwezig. De zusters woonden sinds 1922 in Casa Nova, het gebouw aan de linkerzijde van de kerk. Nadat de Filles du Coeur de Jésus vertrokken waren, namen de Kanunnikessen van het Heilig Graf hun plaats in. Zij maakten van hun klooster tevens een pelgrimshuis, wat het nog steeds is.

De kerk is in samenhang ontworpen met Casa Nova en het gebouw Sion dat rechts van de kerk staat en dat precies dezelfde trekken vertoont als Casa Nova. Sion is in gebruik als pastorie en parochiehuis.

- op het kerkplein rechtsaf door het toegangshek naar het Begraaf- en gedenkpark Heilig Landstichting, daarna linksaf de trappen op
- bovenaan de trappen op kruising rechtdoor, daarna eerste pad linksaf

4. Van Hof van Olijven naar Golgotha

Deze begraafplaats ademt een geheel andere sfeer dan de gemiddelde begraafplaats in Nederland. Van begin af aan is consequent met natuursteen gewerkt om de graven af te bakenen. De initiatiefnemers van de Heilig Landstichting, Suys en Gerrits, hadden 'tuingraven' in Palestina gezien in ongeveer deze vorm.

Het terrein bevat tevens oude elementen van het museum: de rots van Golgotha met het kruis waaraan Jezus is gekruisigd, het Heilig Graf waaruit hij is opgestaan met halfweggerolde steen, de Hemelvaartskoepel, kruiswegstaties in mozaïek, een krypte in de rots van Golgotha waarin onder andere Mgr. Suys is begraven (in de achtermuur, helemaal rechtsonder) en de Hof van Olijven. De beplanting is in de stijl van het Heilig Land gehouden, met inmiddels fraai opgeschoten ceders, pijnbomen en andere coniferen. Tussen de bomen groeien voorjaarsbloeiers als gele dovenetel, bosviooltje en lelietje-van-dalen.

- het pad buigt naar links naar de rots van Golgotha, volg het pad linksom om de rots, langs de ingang met twee lage pilaren en langs het Heilig Graf

- vervolg het pad langs het mozaïek (kruiswegstatie), na 70 m bij dikke berk linksaf op paadje naar beneden, langs enkele houten bankjes met uitzicht op de ommuurde Hof van Olijven
- bij het informatiebord rechtsaf omhoog langs de steen met het opschrift 'Dochters van Jerusalem', aan einde linksaf op breed pad
- op driesprong rechtsaf en op volgende driesprong linksaf naar de trappen waar u eerder op bent gegaan, hier naar beneden en terug naar het kerkplein
- kerkplein schuin naar links oversteken en het pad (bij bord Casa Nova) in, meteen linksaf trap af en rechtdoor op onverhard paadje
- aan einde rechtsaf op klinkerweg
- op T-splitsing rechtsaf Koning Davidlaan

5. Heilige namen

U loopt hier door de na-oorlogse villawijk die Heilig Landstichting

tegenwoordig grotendeels is, en die aansluit op de Kwakkenberg, een villawijk op het grondgebied van de gemeente Nijmegen. Geïnspireerd door het aanliggende museum heeft de gemeente de straten bijbelse namen gegeven. Uw route begon bij de Profetenlaan en zojuist liep u op de Joanneslaan. Andere plaatsen en personen uit de Bijbel die hier ook hun eigen straat hebben zijn: Carmel, Rechters, Jericho, Simon, Lucas, Josuë, Petrus, Paulus, Philippus, Thaddeüs, Moses en Aäron. Zelfs de horeca heeft zich aangepast aan de bijbelse sferen: tegenover de parkeerplaats van het museum ligt Hotel Sionshof, genoemd naar de berg Sion waarop de tempel van Salomo stond. En in het struweel vindt u kardinaalsmuts!

Kardinaalsmuts

- bij bocht rechtdoor op onverhard pad, langs betonnen afscheiding
- na ruim 200 m passeert u een opvallende verhoging van de afscheiding

6. Romeins waterwerk: Swartendijk

Waar de betonnen afscheiding een kleine verhoging heeft, is aan uw linkerhand in het bos een wal zichtbaar: de Swartendijk. Deze aardwal maakte hoogstwaarschijnlijk deel uit van de watervoorziening van de Romeinse legerplaats (castra) van Nijmegen. Boven op de wal lag een goot die water uit diepe gegraven sleuven bij Berg en Dal naar het Kops Plateau geleidde. De wal hier was bedoeld om een natuurlijk droog dal te overbruggen. Ook de Kortendijk (vlakbij de Cenakelkerk) en de Broerdijk (in de stad Nijmegen) hadden deze functie. Elders was de goot ingegraven in de stuwwal.

- vóór de slagboom rechtsaf op bospad
- op kruising van paden rechtdoor, volg de gele paaltjesroute d.w.z. na een grote kuil met naaldbomen gaat u rechtsaf
- op kruising rechtdoor op ruiterspad en daarna eerste pad rechtsaf (nog steeds gele paaltjesroute), volg dit pad tot de T-splitsing

Verkorte route (vanaf Museumpark Orientalis):

- op T-splitsing rechtsaf (gele paaltjesroute), aan einde bij hekwerk linksaf en trap af naar beneden en weer omhoog (Louisendal, zie 7)
- pad langs hekwerk blijven volgen tot asfaltweg
- rechtsaf op fietspad naar de ingang van Museumpark Orientalis

7. Romeins waterwerk: Louisendal

Het Louisendal dat u via de trapjes dwars oversteekt, maakte hoogstwaarschijnlijk ook onderdeel uit van het Romeinse waterwerk (zie 6). Samen met het lange en diepe Kerstendal dat meer naar het oosten ligt, moest het dal water aanboren. Archeologen die het geval hebben bestudeerd, vermoeden dat het Louisendal nooit water heeft gevoerd, gezien de ondergrond. Dit in tegenstelling tot het Kerstendal, waar aan het einde van de sprenggeul een groot spaarbekken was aangelegd, de huidige Watermeerwijk. Ironisch is dat achter het hek, op terrein van Museumpark Orientalis, reconstructies staan van Romeinse gebouwen die in het verleden bereikbaar zijn gemaakt met een treintje waarvoor het Louisendal gedeeltelijk is gedempt. Een oorspronkelijk Romeins overblijfsel is dus onherkenbaar gemaakt ten behoeve van nagemaakte Romeinse bouwwerken. Nu bekend is dat het hoogstwaarschijnlijk om een echt Romeins waterwerk gaat, zijn er plannen in de maak om de geschiedenis ervan beter voor het publiek inzichtelijk te maken.

Vervolg lange route:

- op T-splitsing linksaf (u loopt dus niet door het Louisendal)
- *) aan einde rechtsaf in beukenlaan en meteen na 50 m linksaf op bospaadje
- op kruising van bospaden rechtsaf

- op T-splitsing bij bank linksaf, door beukenlaantje

8. Beukenlanen

De beukenlanen in het bos zijn typerend voor de landgoederen die hier vanaf de 17de eeuw zijn gesticht. De beuken dateren voornamelijk van de tweede helft van de 19de eeuw. Als ze niet worden gekapt, kunnen beuken ongeveer 300 jaar oud worden. Wanneer ze tenslotte sterven en omvallen, ontstaan er natuurlijke lichtplekken. Die bieden plaats aan planten en dieren die niet onder een gesloten bladerdek kunnen leven. Het dode hout vormt een belangrijk leefgebied voor talloze soorten kevers en paddestoelen. Dood hout hoort bij een natuurlijk bos. Bijna de helft van alle dieren en plantensoorten in het bos leeft op, in of van dood hout.

- aan het einde van het beukenlaantje rechtsaf op klein bospaadje
- kronkelend bospaadje volgen tot asfaltweg, daar rechtsaf
- op kruising rechtdoor Postweg, naar de ingang van het Afrika Museum

Slanke aardster

9. Afrika in Berg en Dal

Het Afrika Museum geniet in binnen- en buitenland bekendheid vanwege zijn unieke collectie Afrikaanse kunst en zijn fraaie buitenmuseum. De basis van de collectie bestaat uit een verzameling beelden, maskers en gebruiksvoorwerpen uit Afrika. Deze verzameling is bijeengebracht door leden van de Congregatie van de Heilige Geest, een missiecongregatie met werkgebieden in Afrika en Brazilië. De collectie is inmiddels door schenkingen en aankopen uitgegroeid tot een nationaal en internationaal erkende verzameling Afrikaanse kunst. Het museumgebouw is vanaf de bouw in 1958 diverse malen uitgebreid, voor het laatst nog in 2006. Meer dan ooit staat het heden centraal in het vernieuwde Afrika Museum. In de nieuwe tentoonstellingsvleugel wordt hedendaagse kunst uit Afrika en de Afrikaanse diaspora getoond. Het buitenmuseum geeft een beeld van wonen, werken en leven in verschillende delen van Afrika, onder meer Ghana, Mali en Benin. Vanaf zijn ontstaan, vijftig jaar geleden, heeft het Afrika Museum altijd nagestreefd wat de initiatiefnemers destijds voor ogen heeft gestaan: een 'levend' museum.

Al staat het museum al sinds de jaren vijftig los van de congregatie, de oorsprong van het Afrika Museum ligt dus in het kloosterleven. Dat was in en rond Nijmegen in de 19de en 20ste eeuw nog levendiger dan in andere katholieke streken. Na de Reformatie liep het aantal religieuze orden dat actief was in Nederland scherp terug. Rond 1840 nam het aantal weer toe. De orden die zich toen in Nijmegen en directe omgeving vestigden, waren onder meer de Zusters van het Gezelschap Jezus Maria Jozef, de Dominicanessen van de Heilige Familie, de Zusters van Liefde, de Dominicanessen van de Koningin van de Heilige Rozenkrans, de Dames du Sacré Coeur, de Filles de la Sagesse, de Dochters van Onze Lieve Vrouw, de Zusters van Hallo, de Zusters van het Allerheiligste Hart van Jezus, de Zusters van het Goddelijk Hart van Jezus, de Ursulinen van de Romeinse Unie, de Oblaten van de Onbevleete Maagd Maria en

de Missiezusters van het Kostbaar Bloed. Deze opsomming betreft slechts de vrouwelijke orden en is dan nog verre van volledig. De talloze nonnen die Nijmegen en omgeving bevolkten, waren een zegen voor het onderwijs en de verpleging van zieken en bejaarden.

De stichting van de Katholieke Universiteit in 1923 leidde tot een nieuwe vestigingsgolf van kloosterorden die alle een klooster of studiehuis bouwden. Nijmegen kreeg bekendheid als 'Rome aan de Waal'. Aanvankelijk vond de vestiging vooral in de stad plaats, maar vanaf het begin van de 20ste eeuw ook steeds meer in het heuvelachtige gebied ten zuiden en zuidoosten van de stad. Dat is het gebied waar u nu doorheen loopt. Er ontstond in zekere zin een 'katholiek landschap'.

- vanaf de ingang van het Afrika Museum rechtsaf naar het bos
- rechtdoor op onverhard pad, daarna eerste pad (met slagboom) rechtsaf

10. Ijstijden

Dit lange pad is bijna nergens echt vlak, maar gaat min of meer steil omhoog of omlaag. De hoogteverschillen zijn ontstaan in de twee laatste ijstijden. Al het zand en grind hier is in de voorlaatste ijstijd onder het gewicht van een reusachtige gletsjer uit Scandinavië opgestuwd. De grote dalen zoals het dal van de Meerwijkselaan (de verharde weg bij het Afrika Museum) zijn toen door smeltwater uitgesleten. De kleinere dalen zoals op dit pad zijn waarschijnlijk droge dalen die tijdens de laatste ijstijd, tot 10.000 jaar geleden, zijn ontstaan. Regenwater en smeltwater konden toen niet wegzakken in de permanent bevroren ondergrond waardoor de ontdooide bovenlaag afgleed en dalen werden uitgesleten.

- pad volgen langs hek en akker, en op 5-sprong rechtdoor
- op Y-splitsing rechtsaf (blauwe en groene paaltjesroutes), pad volgen naar asfaltweg

Verkorte route (vanaf Afrika Museum)

- weg oversteken en rechtsaf op fietspad, dan eerste pad linksaf, langs het hek
- pad blijven volgen, de trapjes bij het Louisendal af en op (zie 7)
- na het dal op splitsing rechtsaf (gele paaltjesroute)
- vervolg de route onder punt 7 *)

Vervolg lange route:

- weg oversteken en linksaf op fietspad naar de ingang van Museumpark Orientalis

11. Van landhuizen naar godshuizen

Langs de weg ligt het kleine landgoed Nieuwland waar Bronnen Bomen, een kwekerij van inheemse heesters en bomen, is gevestigd. Nieuwland kan model staan voor vele landgoederen ten zuidoosten van Nijmegen. In de middeleeuwen hoorde het gebied bij het (Neder)rijkswald. Het deel van het huidige Berg en Dal en Heilig Landstichting (toen Meerwijk geheten) werd vanaf 1650 verkocht aan vermogende particulieren die er met meer of minder succes landgoederen stichtten. Op Nieuwland stond een particulier jachthuis, dat omstreeks 1920 is gekocht en betrokken door de religieuze orde van de Vrouwen van Bethanië. In 1936 bouwden zij op het landgoed het huis Valentium, een zeer sober kloostergebouw. De orde van de Vrouwen van Bethanië was in 1919 opgericht als uitvloeisel van de activiteiten van het Comité tot Bekeering van Nederland. Volgens de iniatiefnemer was het doel van de orde 'hoog ontwikkelde dames uit den besten stand te omgorden tot ridders voor Jesus' zaak, de bekeering van Nederland'.

Ook veel andere landhuizen zijn vanaf 1900 'verkloosterd'. De terreinen en huizen zijn veelal niet toegankelijk en lang niet allemaal als, inmiddels veelal voormalig, religieus gebouw herkenbaar. Een kilometer verder naar het oosten aan de Meerwijkselaan was in het voormalige landhuis De Uleput sinds 1947 tot enkele jaren geleden een studiehuis van de Paters Montfortanen (Gezelschap van Maria) gevestigd. Behalve Nieuwland en De Uleput zijn er in deze omgeving nog tal van oorspronkelijke burgerhuizen, vooral landhuizen, die met name rond 1950 in bezit zijn gekomen van katholieke orden. Het Afrika Museum was vroeger het huis Ooster Meerwijk.

Ongeveer een kilometer naar het noorden, aan de Sophiaweg, verbouwden de Priesters van Onze Lieve Vrouw Assumptie in 1941 een villa. Aan dezelfde weg kochten de Fraters Maristen (Sociëteit van Maria) de villa Westerhelling, waar zij een school bij bouwden. De missionarissen van het Heilig Hart van Jezus bevolkten het landhuis De Wychert aan de Oude Kleefsebaan in Berg en Dal. De Dochters der Wijsheid kochten het Huis Herwarden aan het begin van de Zevenheuvelenweg en deden dat later over aan de Broeders van Barmhartigheid van de Heilige Joannes de Deo.

- wanneer u bij het Afrika Museum bent gestart, vervolgt u de route bij punt 1.